

VOLTAİRE'İN ESERİ ZADİG'TE ADALET VE MUTLULUK ARAYIŞI

Doç. Dr. Halil AYTEKİN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Yabancı Diller Bölümü

haytekin@omu.edu.tr

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9150-472X>

Öz

Aydınlanma çağı Filozofları arasında yer alan Voltaire, ileri sürdüğü farklı görüşleriyle çağına damgasını vurmuş bir düşünürdür. Onun ilginç yanı evrenselliğinden ileri gelmemektedir. O, daha çok bilgi ve yaratıcılığıyla öne çıkmış birisidir. Voltaire'in idealizmi kişilik özelliklerinden ziyade daha çok duyguda anlamını bulmuştur. Yaşamı boyunca mücadele ruhunu hiç kaybetmemiştir. Özellikle akıl, özgürlük, adalet, eşitlik gibi temel değerleri hakim kılma uğruna her şeye ve herkese karşı direnmiştir. Düşünceleriyle her daim hoşgörüsüzlüğe ve kilisesin siyasal etkisine karşı çıkmıştır. Akıl dışı olan tüm Hıristiyan dogmalarına karşı savaş vermiştir. Uğruna savaş verdiği evrensel değerler bugün bile konuşulmakta ve insanlığın gelişmesine katkı sağlamaktadır. Voltaire, eserle aynı adı taşıyan kahramanı Zadig'i, masal anlatısının kendisine verdiği fırsatlarla birçok deneyimden geçirir. Onu hayatın tüm zorluklarıyla yüzleştirir. Zadig zaman zaman başına gelenleri anlamakta zorluk çeksede kendisine sunulan yeni çıkış yolları sayesinde yeniden hayata dönmeyi başarır. Zaman geçtikçe kendisini kaderinin yönlendirdiğine inanmak zorunda kalır. Bu çalışmamızda Zadig'te adalet ve mutluluk arayışını ele almaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Voltaire, adalet, mutluluk, kader, erdem.

SEARCH FOR JUSTICE AND HAPPINESS IN THE WORK OF VOLTAİRE

Abstract

Voltaire, who takes place among philosophers of the age of enlightenment, is a philosopher who has stamped his age stamp with different views. His interesting side is not coming from his universality. He has become more prominent with his knowledge and creativity. Voltaire's idealism has found meaning in emotion rather than character. He is the one who has never lost the spirit of struggle throughout his life. In particular, he has resisted everything and everyone for the sake of prevailing of the fundamental such as reason, freedom, justice, and equality. With his thoughts, he fought against intolerance and the political influence of the church and his priests, and all irrational Christian dogmas. Today, his universal values are still being spoken for and contributed to the development of humanity. Voltaire lets Zadig, the hero of his work, go through a series of experiences. He makes him face all the challenges of life. Even if Zadig has difficulty from time to time in understanding what is happening, he comes back to life thanks to the new way out and has to believe that his destiny guides him in the progressive process. In this study, we will try to handle the concept of justice and happiness.

Keywords: Voltaire, justice, happiness, destiny, merit.

Gönderim Tarihi / Sending Date: 18-04-2017

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 02-06-2017

GİRİŞ

Voltaire'in dikkat çeken eserlerinden biri olan Zadig 1747'de yayımlanmıştır. Voltaire, kahramanı için 'Bilge' anlamına gelen 'Zadig' ismini vermiştir. Eserde Zadig'in çalkantılı hikayesi filozofik bir masal anlatımıyla aktarılmıştır. Anlatımda sıkça başvurulan mizah ve üslubun hafifliği iletilen mesajdan hiçbir şey eksiltmemiştir. Voltaire'in bu masal içinde okuyucuya iletmek istediği mesajların kaynağını XVIII. Yüzyıl Aydınlanma Felsefesi ve sonuçları içerisinde görebiliyoruz. "Aydınlanma fikirleri, insana, sağlam ahlak normları koyabilmek için bir yol gösterici olarak akla güvenebileceğini ve iyiyi-kötüyü bilebilmek için ne Tanrı vergisi bir sezgiye ne de kilise otoritesine ihtiyaç duymaksızın kendine güvenebileceğini öğretmişti. Aydınlanma Çağının 'kendi bilgine güven' anlamına gelen 'bilmek cesaretini göster' şeklindeki davranış ilkesi, çağdaş insanın çabaları ve başarıları için itici bir güç olmuştur" (Fromm 1993: 13).

Eserin kahramanı Zadig, yakışıklı, zengin ve akli başında bir gençtir. Hayatta her şeyi başarabilecek yetenek ve güce sahiptir. Tüm bu olumlu özelliklerine rağmen kimseyi incitmez, horgörmez, ihtiraslarına hakim olur, boş sözlerden, her türlü dedikodudan uzak durmaya çalışır. Kadınlara karşı son derece saygılıdır. İnsanlarla ilişkilerinde karşılık beklemez, yardıma ihtiyacı olanlara hemen koşar. Bu kadar iyiliksever olmasının nedeni okuduğu Zerdüşt'ün kitabındaki şu sözü benimsemiş olmasından ileri gelmektedir: "*Karnını doyururken, köpeklerin de karnını doyur, seni ısrırsalar bile*"(Voltaire 2014: 14). Bu sözün etkisinde kalmış olan genç adam, nankörlere bile iyilik etmeye çalışır. Bu üstün özelliklerine ek olarak Zadig'in hikmet sahibi birisi olduğunu da söylemeliyiz. Sürekli bilge insanların yanında olmuş ve Kadim Keldanîlerin edindiği ilmi tahsil etmiş, doğal sebepler ve metafizik hakkında da kendi döneminde bilinebilecek derecede ilim sahibiydi.

Zadig'te Adalet ve Mutluluk Arayışı: Zadig zihinsel özelliklerinin yanında bedensel olarak da sağlıklı birisiydi. Çok güzel bir çehresi yanında, sevgi dolu kalbi ve üstün bir kavrama yeteneği vardı. Bu güzel vasıfları yüzünden mutluluğu garantilediğini düşünüyordu. Bu inanışla, Babil'de güzelliği, asaleti ve servetiyle bilinen Semira isimli bir kızla nişanlanmış ve mutluluğunu iki katına çıkarmıştı. İkisi de birbirlerini çok seviyorlardı. Evlenmeye yakın bir günde iki sevgili Babil Kulesi'nin bir kapısından çıkarak Fırat Nehri kenarında dolaşmaya gittiklerinde Babil'deki nazırlardan birinin yeğeni tarafından hazırlanan bir saldırıya uğrarlar. Bir Nazır yeğeni olan Orcan, Zadig'e karşı duyduğu kıskançlık sebebiyle onun nişanlısı Semira'yı kaçırmaya karar vermiştir. Bu nedenle gönderdiği iki kişi Semira'yı zorla götürmek istemişler ve bu mücadele sırasında Semira yaralanmıştı. Zadig sevgilisini kurtarmak için elinden geleni yapıyordu. Sonunda Zadig etraftan iki kölenin yardımına koşmasıyla Semira'yı kurtarmayı başarmıştı.

Burada Zadig'in içine atıldığı serüvende mekân olarak Babil'in seçildiğine şahit oluyoruz. Peki burası nasıl bir yerdir, kısaca göz atalım istedik. Doğu eserlerinde sıklıkla yer alan Babil kulesi ve asma bahçelerinin tarihine dönüp baktığımızda oldukça ilginç bir geçmişi barındırdığını görürüz: "Babil kulesi aslında su taşkınlarına karşı yapılan bir sığınaktır. Mezopotamya'da bugüne kadar otuza yakın ziggurak gün ışığına çıkarılmıştır. Bunlar adları zaqaru, yani 'üst üste inşa etmek' anlamına gelen fiilden türeyen çok katlı kulelerdir. Bu zigguratların inşasından önce Mezopotamyalılar tepesine önceleri koruyucu tanrının bir resmini koydukları, sonraları bir mabet diktikleri yapay tepelikler yaparlardı. Fırat'ın güneyinde bir ovada yakın zamanlarda yapılan bir kazıda MÖ 2095'te inşa edilmiş bir zigguratın altında altı bin yıldır sürekli üst üste inşa edilmiş on sekiz ayrı kat mabet bulunmuştur. Yakınlarındaki ahali hiç şüphesiz Fırat'ın taşkınlarından kaçıp hayvanları ve tahıl rezervleriyle birlikte buraya sığınıyorlardı. Her taşkında tepenin bir kat daha yükseltilmesi gerekirdi ve burası çabucak kutsal bir yer olarak kabul görürdü. Yaşamın kaynağı olan suya on beşle elli metreye kadar varan yükseklikten bakan zigguratların gerçek birer mabet olarak kabullerinde 'asma bahçeler'deki tapınma törenlerinin rolü büyüktür"(Banon 2012: 80).

İşte Voltaire, Zadig'i böylesi muhteşem bir tarih barındıran Mezopotamya'nın gizemli atmosferinde birtakım maceralara sürükler. Semira sevgilisinin kendisi için ölümüne çarpışması karşısında ne diyeceğini bilemiyordu. Zadig ise tam bir mutluluk sarhoşluğu içindeyken hiç beklenmedik bir olayla sarsılıyordu. Semira'yı kurtarmaya çalışırken bir gözünün ucuna isabet eden okun yarası derinleşmiş ve iltihaplı yaraya dönüşmüştü. O zamanın en meşhur doktoru Hermes'i çağırılmışlarsa da, Doktor Zadig'in gözünü kurtarmanın mümkün olmadığını söylemişti. Ama iki gün sonra Zadig'in gözü mucizevi bir şekilde iyileşme gösterir. Zadig hemen sevgili Semira'yı görmeye gider. Ancak hayatın ilk önemli sınavından büyük bir hayal kırıklığı duyarak ayrılır. Zira sevgilisi tek gözlü insanlara karşı içinde dayanılmaz bir nefret duyduğu için, onu terketmiş ve ertesi gün Orcan ile evlenmiştir. Genç adam bunu öğrenir öğrenmez öyle bir hastalığa yakalanır ki neredeyse ölecek duruma gelir. Yaşadığı bu tecrübenin acılığı kendisini teselli etmesine bile yarar. Kendi kendine: *"Mademki sarayda yüksek terbiye görmüş böyle bir kızın kaprislerinden kendimi kurtardım, bundan sonra şehir ahalisinden orta hâlli bir ailenin kızını almalıyım"*, (Voltaire 2014: 17) diye düşünür.

Voltaire'in eseri Zadig, Aydınlanma çağına toplumsal yapısını, gelenek, görenek ve kurumlarını acımasızca hicveder. Kahramanı Zadig ve onun evlenmeyi düşündüğü kızların tuhaf tutum ve yaklaşımlarını mizahi bir üslupla dile getirirken aslında Aydınlanma çağında Fransız toplumunda başgösteren yozlaşmaya dikkat çekmektedir. Voltaire, yaşadığı dönemde kiliseyi, Hıristiyanlığı ve diğer kurumları sorgulamaktan çekinmemiştir. Mücadelesini değişik imkânları da seferber ederek devam ettirmiştir. Bu eserinde de düşüncelerini, beklentilerini masal dünyasının kendisine sunduğu sonsuz imkanları kullanarak gerçekleştirme yoluna gitmiştir diyebiliriz. Bu yaklaşımıyla, Sakaoğlu'nun masalın yaratılma sebebine yönelik yaptığı :*"Üstün fikrin, idealin hiç değilse hayal âleminde gerçekleşmesini sağlamak, güçsüzlüğümüz sebebiyle doğru olduğunu bildiğimiz halde gerçekleştiremediğimiz bazı ideal fikirlerin tahakkukuna yardım etmek"*(2007: 159-160) tarzındaki açıklamasıyla paralellik göstermektedir.

Kendisi için ölümü göze aldığı sevgilisinin bu ihaneti ona iyi bir ders olur. Akli ve sağduyusu sayesinde bu olayı unutmaya çalışır. Bunun üzerine şehirde ailesi ve terbiyesiyle herkesin takdir ettiği Azora ile evlenir. Ancak Zadig'e göre evliliğin ilk ayı balayı, ikinci ayı ise zehir ayıydı. Bir süre sonra Azora'ya katlanamaz ve boşanmaya mecbur olur. Artık teselliye tabiata özgü çalışmalarda bulur. Kendi kendine şöyle der:

"Tabiat, Tanrı tarafından gözlerimizin önüne konulmuş büyük bir kitaptır. Bir filozof için bu kitabı okumaktan daha büyük bir zevk olamaz. İnsan burada birçok hakikat keşfeder. Bu hakikatlerle ruhunu besler ve yükselir ve kendi hâlinde rahat yaşar. İnsanlardan hiçbir korkusu olmaz ve kendisi için en sevgili hayat arkadaşı olan karısı da mezarına gelip burnun kesmez" (s. 22).

Yukardaki açıklamalar ışığında, genç adamın hayatında karşılaştığı olaylar ve yöneldiği eğilimler sıradan masal anlatısı olarak görülmemelidir. Zira eserdeki her bir eylemin yazarın hayatındaki uğraşlarla paralellikler gösterdiği açıktır. Voltaire, tabiat filozofu olarak tamamıyla Newton felsefesini takip eden birisiydi. Amacı Fransızlara İngiliz fiziği ve felsefesini aktarmaya çalışmaktı. *"Voltaire için şüphesiz tabiat felsefesi görüşü açısıyla ahlaki-dinî görüşü açısı birleşir. Newton, Deizm'in Ateizme ve pozitif dine karşı hamlesinde onun müttefikidir. Metafizik için gerekli donanımı burada bulur: Yani, tanrı'nın maddeyle ve hareketle ilişkisi, tabiat güçlerinin birliği, bir ruh tözünü dogmatik olarak kabullenmeye karşı savaş, hipotez oluşturmayı bırakarak olguları araştırmada kendini sınırlama"*(Ewald 2013: 67). Böylesi bir düşüncenin ışığında kendini geliştiren Voltaire, kahramanı Zadig'te bunun yansımaları göstermeye çalışır. Hayatında insanlar tarafından mutsuzluğa itilmiş olan Zadig, hayvanların, bitkilerin dünyasına dalar ve onların özelliklerini incelemeye başlar. Çok geçmeden kendini felsefeye vererek iyi dostlar arasında vakit geçirmeyi dener. Babil yakınında bulunan her türlü zevk ve sanat unsurunu barındıran köşkü en seçkin insanlarla dolar. Çok geçmeden bu kez âlim denilen adamların ne denli tehlikeli şeyler

olduğunu anlar. Zerdüşt kanunlarından birinde Grifon denilen hayvanın yenilmesi yasaklanıyordu. Grifon Kadim masallarda geçen kartal başlı kanatlı aslana denmektedir. Bunun üzerine alimler arasında çıkan tartışmada bazıları böyle bir hayvanın olmadığını, bazıları ise Zerdüşt bu hayvan yenmesin diyorsa, o halde böyle bir hayvanın var olması gerektiğini savunuyordu. Zadiğ iki tarafın arasına bulmak için : “Şayet grifon denilen hayvan gerçekten varsa, biz onu yemeyelim. Şayet yoksa, zaten hiç yiyemeyeceğiz. Bu şekilde Zerdüşt’ün emri de yerine gelmiş olur” (s.28) dediğinde o sıralarda bu hayvan hakkında on üç ciltlik kitap yazmış olan ve teoloji alanında uzman geçinen bir adam, Keldanilerin en aptalı ve fanatığı olan bir başrahibe Zadiğ aleyhine bir rapor hazırlayarak, Güneşin eşsiz ihtişamına dil uzattığı gerekçesiyle Zadiğ’in kazığa bağlanıp öldürülmesini ister. Neyse ki Zadiğ’in en değer verdiği dostu olan Kador hemen Yehor isimindeki başrahibe gider ve ona şöyle der:

“Güneş ve grifonlar sonsuza dek yaşasın, fakat Zadiğ’i cezalandırmaya kalkışmadan önce iki kere düşünün. Zadiğ bir azizdir. Evinin avlusunda grifonlar yetiştirir ve bunları asla yemez. Onun aleyhinde bulunan adam ise öyle bir sapkındır ki tavşanların ayaklarının yarık olduğunu ve bunları yemekte bir mahzur bulunmadığını iddia ediyor” (s. 28).

Burada Güneşe neden bu denli değer atfediliyor sorusu akla gelebilir. Güneş: Mithra¹ inancında ve Zerdüştlük’te varlığa gelişin ilk nedeni olarak algılanan, başlangıçta Mithra ile sonraları Zerdüşt dininin yüce tanrısı Ahuramazda’yla özdeşleştirilen ışık ve ısı kaynağı gökcsimi olarak bildirilir (Korkmaz, 2004: 73). Bu açıklamalar bizi ayrıca Zerdüşt kimdir ve Zerdüştlik nedir? Sorularına da cevap aramaya itmiştir. “Zerdüşt (Zoroaster) kelimesi, Zarathustra’nın Yunanca karşılığıdır. Zarathustra; zarath ve ustra gibi iki kelimedenden oluşmaktadır. Zarath güzel, doğru; ustra da develer demektir. Bu kelime ‘Güzel develere sahip olan’ anlamına gelmektedir. Halk dilinde ise Zerdüşt, ‘yaşayan yıldız’ anlamındadır. İran dinleri içerisinde, Tektanrı inancına yer vermesi bakımından, en dikkat çekicisi Zerdüştlik veya Mecusilik, Batılı kaynaklarda ‘Zoroastrisme’ olarak adlandırılan bu dinî harekete; dayandığı Tektanrı Ahura-Mazdah’dan dolayı ‘Mazdeizm’ de denilir” (Küçük-Tümer vd. 2011: 141).

Başrahip önce her ikisini cezalandırmak istese de sonradan araya girenler sayesinde ceza vermekten vazgeçer. Zadiğ ise bu durum karşısında şaşkınlığını gizleyemez: “Mutluluğun kendisine bağlı olduğu şeye bak! Bu dünyada her şey var hatta olmayan hayvanlar bile, benim için eza vesilesi oluyor” (s. 29).

Voltaire, eserinde yaşamı boyunca mücadele ettiği tüm alanlara ve kişilere dokunur. Din adamlarının basiretsizliğini, batıl inançların ve dogmaların toplum hayatını nasıl altüst ettiğini gözler önüne sermeye çalışır. Olayların cereyan ettiği coğrafya ve din anlayışları da oldukça ilginçtir. Yukarıda sözü edilen ve Hıristiyanlığın Mezopotamya’da gelişmesine katkı sağlayan Keldaniler bunun en güzel örneğidir. “Keldani kelimesi biri etnik diğeri dinsel olmak üzere iki alana işaret eder. Kutsal metinlerde etnik anlamda Keldani tabirine ilk defa Eski Ahit’te rastlanmaktadır. Bu da Irak’ta bir bölgeyi ve orada yaşayan insanları ifade etmek için kullanılmıştır. Dinsel anlamda ise Keldani kelimesi 1552 yılında Roma Katolik Kilisesiyle birleşen Nesturiler için kullanılmaya başlanmıştır” (Albayrak 2010: 150). İlerleyen zamanlarda Keldaniler, kendi kiliselerini oluşturmuş ve kendilerine has hayat tarzları ve ayin usulleriye dikkat çekmişlerdir.

¹ Mithra Anadolu, İran, Hindistan ve Mezopotamya’da çoktanrılığın en büyük tanrılarında biridir. Mithra’nın kökeni, büyük olasılıkla İran’dır. Ancak kimi kaynaklar, Hurriler’in, Ari ırktan bir kral hanedanıyla Hindistan’dan geldiklerini belirtir. Savı doğru kabul ederseniz Mithra’nın kökeni Hindistan’a kadar uzanır. Mithra inancı Anadolu’da çok köklüydü: Bu nedenle İlkçağ Anadolu kralları ‘Mithra’nın esinlendirdiği’ anlamında ‘Mithridates’ adını alıyorlardı. İran inançlarına göre Mithra, doğanın anararhmi olarak algılanan bir kaya kovuşundan doğar; doğanın doğurması sonucu varlaşan ve doğanın ilk çocukları arasında yer alan bir ışık-tanrı’dır. Kozmik Boğa ile savaşır; onu öldürür; tüm canlılar, bu Boğa’nın kanundan ortaya çıkar. Mithra güneş-tanrı ile insanlar arasında yerini alır; insanların ruhlarını esenliğe kavuşturmaya çalışan bir kurtarıcı olarak öne çıkar (Korkmaz 2004: 112-113).

Keldanilerin elinden kurtulan Zadig, alimlerden, din adamlarından uzak durmaya karar verir ve sosyetenin içine girer. Ama onun hayat yolu engellerle doludur. Herşeye akıl yoluyla çare bulmadan önce sürekli olarak bir felaketten kurtulup bir diğeriyle mücadele etmek zorunda kaldığı olaylar ve sorgulamalarla karşı karşıya kalır. Babil'de her beş yılda yapılan çok katılımlı büyük bir bayram yaşanmaktadır. Bu bayramda Babil'de en büyük çömertliği yapan insanları ilan etmek gelenek haline gelmişti. Babil'in büyükleri ve âlimleri, bu kişilerin tespitinde hakem vazifesi görürlerdi. Yine de en son kararı kral verirdi. Nihayet o gün gelip çatmıştı. En erdemli olanlar belirlenmeye başlandı. Vali ilk olarak bir hâkimi gösterdi. Bu hâkim kendisi sorumlu olmadığı halde, bir adamın büyük bir davayı kaybetmesine sebep olduğu için kendi malını vererek adamın zararını karşılamıştı. O dönem göz önüne alındığında, hâkim'in oldukça erdemli bir davranış ve örnek bir adalet anlayışı sergilediğini söyleyebiliriz.

İkinci olarak ilan edilen genç ise, evleneceği sırada, sevgilisini aşkından ölmek üzere olan bir başka dostuna bırakmış ve çeyizini de kendisi almıştı. Daha sonra Hirkanya prensiyle yapılan savaşta sevgilisini esir almaya çalışanlara karşı yiğitçe savaşmıştı. O sırada biraz ötede düşman askerlerinin annesini esir aldığını öğrenince ağlayarak sevgilisini bırakıp annesini kurtarmaya koşmuştu. Döndüğünde ise ölmek üzere olan sevgilisiyle ölmek istemiş ama annesinin kendisine ihtiyacı olduğunu düşünüp vazgeçmişti. Şüphesiz tüm bu olaylar takdiri hakediyordu. Fakat Krala göre kendisini en çok hayrete düşüren, gözdesi olan başnazırı Koreb hakkında şikayet etmesi gerekirken onun hakkında kötü bir şey söyleyerek hep iyi yönlerinden bahseden Zadig'in davranışydı. Kralın sözleri üzerine Zadig: *"Haşmetli efendimiz! dedi. Erdem ödülüne layık olan biri varsa o da ancak sizsiniz. Siz ki şimdiye kadar hiç duyulmamış bir harekette bulunuyorsunuz. Siz ki bir kralınız, ama gazabınıza karşı çıkmamdan dolayı ben kulunuza darılmadınız"* (s. 36).

Burada okuyucuya her üç örnekte de çok anlamlı mesajlar verilmeye çalışılmıştır. Zadig'in takdirle karşılanan davranışında, size ne yaparlarsa yapsınlar, siz onlara iyi muamele edin ve hayatınızda asla kin ve nefrete yer vermeyin mesajı vardır. Burada dikkate değer diğer bir durum ise, Zadig'in erdemli davranışı kadar önemli olan bu davranışları değerlendiren Babil'in ileri gelenlerinin ve sonuçta Kral'ın en erdemli davranışı tespitindeki doğrulukla adaletin yerini bulmasıdır. Erdem kupasına layık görülen Zadig, o andan itibaren *"en sonunda mutluluğa kavuştum"*(36). diye düşünür, fakat bir kez daha yanılır.

Kral başnazırını kaybetmiş ve onun yerine bu makama Zadig'i layık görmüştü. Babil'in bütün güzel kadınları bu tercihi takdirle karşılarken, kralın adamları kızgınlıklarını ifade ediyorlardı. Zadig kral ve kraliçeye teşekkürlerini sunduktan sonra papağanının yanına gitti ona da teşekkür etti: *"Ey güzel kuş! Dedi. Beni bu yüksek makama getiren sen oldun. Hayatımı kurtardın. Kralın atı ve kraliçenin köpeği ise bana fenalık ettiler. İnsanların kaderi, işte, böylesi ince tesadüflere bağlı. Ancak bu kadar garip bir talih, ihtimal ki yakında yine yok olacak"*(s. 37) şeklindeki açıklamasına papağan evet diye cevap verdi.

Bu cevap Zadig'i hayrete düşürdü. Kendisi iyi bir tabiat felsefecisi olduğundan, papağanların geleceğe dair haberler verebileceğine inanmazdı. Ne bilebilirdi ki kaderi onu böyle yönlendiriyordu. Zavallı adam sonra onun bu cevabını unutarak hayatına devam etti. Zadig başnazırlığı sırasında herkese kanunun kutsal otoritesini hissettirdi. Herhangi bir meselede görüş bildirirken mutlaka kanuna başvurur, şahsi düşüncesini kabul ettirmeye çalışmazdı.

"Bugün bile yeryüzündeki milletlerin kabul etmiş olduğu 'bir masumu mahkum etmektense, bir suçluyu kurtarmak daha iyidir' kuralı vaktiyle Zadig'in koyduğu büyük bir ilkedden başka bir şey değildi. Zadig, kanunların vatandaşları korumak için olduğu kadar, onlara yardım etmek için de yapılmış olduğu kanaatindeydi. Kendisinin en önde gelen mahareti, herkesin karıştırmaya çalıştığı hakikati, tam aksine ortaya ve aydınlığa çıkarmasıydı" (s. 38).

Voltaire, yaşamı boyunca özgür olma ve eşitlik bilinci üzerine eğildi. Ona göre özgürlük, insanın istediğini yapma ve ortaya koyma becerisiydi. Kilise fanatizmine karşı çıkışı ve din

adamlarının farklı bir sınıf olarak görülmesi de insanın hem özgür düşüncesinin hem de eşit olma ilkesinin önündeki en büyük engellerdi. Voltaire Felsefe Sözlüğü'nün bir basımında, çağının Fransız yönetiminin despotluklarını ve yolsuzluklarını ifade ederken İngiltere'yi bakın nasıl göklere çıkarıyordu: "Bakın, sonunda gelip nereye varmış İngiliz yasaları: Her insana, hemen hemen bütün monarşilerde yoksun olduğu bütün doğal haklarını vermek! Bu haklar da şunlar: Kişiliği, malları ile ilgili tam özgürlük; kalemiyle ulusa seslenmek; bir suç işleme halinde, ancak bağımsız kişilerden oluşan bir jürice yargılanmak; ne olursa olsun, sadece kanunun açık hükümlerine göre yargılanmak; yalnız Anglikanların tutabilecekleri işlerden vazgeçmek koşuluyla, istenilen dinde ibadet etmek. Ayrıcalıklar deniyor bunlara. Gece yattığında, sabahleyin, bir gün önceki servetinizle birlikte uyanacağınızdan emin olmak; karınızın kollarından, çocuklarınızdan, gecenin ortasında koparılıp bir kale burcuna ya da bir çöle götürülüp atılamayacak oluşunuz; ne ki düşünüyorsunuz, yayımlayabilmeniz... Gerçekten pek büyük ve pek mutluluk verici ayrıcalıklardır bunlar ve İngiltere'ye ayak basan herkese tanınıyor bunlar"(Tanilli 2001: 160). İşte Voltaire'nin Fransa'da görmek istediği özgürlük ve adalet anlayışının manifestosu niteliğindeki sözleriydi bunlar. Bu yüzden Fransa'yı sert bir şekilde eleştiriyor ve her fırsatta geri kalmışlığını dile getiriyordu.

Voltaire her zaman akli ön planda tutmayı yeğliyordu. Zira insan, akıl sayesinde özgürleşecek ve tanrı ile ilişkilerini ve ona bakış açısını bu şekilde tanzim edecekti. Yine insan, akıl sayesinde Tanrının varlığını keşfetmiş olacak ve ahlak anlayışı da aynı şekilde tanrı kavramıyla açığa çıkacaktı. "Onun istediği şey, başta ve sonda, İncil'de zaten dile gelmiş olan, o zamanlar İngiltere'de genel olarak gerçekleşmiş, ama Fransa'da gerçekleşmesi için bir devrimin gerekli olduğu herkesin kanun önündeki eşitliğidir. Temel ilkeler olarak şunları koyar: Tarımı (ve başka iş alanlarını da) egemenlerin ve efendilerin dalaverelerinden ve sömürülerinden kurtarmak; her vatandaşın yetkili mahkeme yoluyla yasal olarak dinlenmesi ve hüküm giymesi olmaksızın keyfi bir şekilde hapsedilmesinden kişisel olarak korunması; kamu yararına bahanesiyle mülkiyete el konulmasından korumak; din adamlarını halk üzerinde egemenlik kurma, ve onun zararına zenginleşmek yerine halkın ahlâkî eğitimiyle görevlendirme; yasaların tek başına geçerliliği sayesinde her türlü keyfiliğin üstesinden gelmek"(Ewald 2013: 70). Bu ilkeler, Voltaire'in Zadig'te anlatmak istediklerinin bir özeti gibi değerlendirilebilir. Ona göre akıl bizi güven içinde bu şekilde yönlendirmektedir. Aydınlanma çağında Voltaire de diğer filozoflar gibi bireysel akıl, özgürlüğü, eşitlik, adalet ve hoşgörü gibi evrensel değerleri telaffuz eder ve bunlar uğrunda savaşır. Voltaire, insanlık, hakikat ve doğruluk konusunda, tam ve ödün vermez karakteriyle, çağına damgasını vuran düşünürlerden biri olmuştur.

Zadig gün geçtikçe ilerleyen zekâsının inceliğini, ruhunun iyiliğini ispatlayan tavırlar gösteriyordu. Babil'de herkesin sevgisini ve takdirini kazanmıştı. Hergün kral ile ve onun eşsiz hanımı Kraliçe Astarte ile beraberdi. Kendisi, genç ve yakışıklı olduğu için, Kraliçe Astarte'nin üzerinde gündün güne tesir bırakıyordu. Kraliçe de Zadig'e karşı dayanılmaz bir tutku duymaya başlamıştı. Oldukça kıskanç olan Kral, biraz gözlem yaptıktan sonra kraliçe ile Zadig arasındaki aşkın farkına vardı. Onları nasıl cezalandıracağını düşündü. Kraliçeyi zehirleyerek, Zadig'i ise ipele boğdurarak öldürtmeye karar verdi. Kral'ın bu intikam planını öğrenen kraliçe hemen Zadig'e bir not göndererek ondan kaçmasını istedi. Zadig en yakın arkadaşı Kador'a olup biteni anlattı. Ertesi gün gizlice saraydan kaçtı. Bir süre uzaklaştıktan sonra kraliçenin halini göz önüne getirerek, kendi kendine bağırdı:

"İnsan hayatı denilen bu şey de neyin nesi? Ey erdem! Şimdiye kadar benim ne işime yaradın? İki kadın beni alçakça aldattı. Onların ikisinden de güzel ve tamamıyla masum olan üçüncüsü ise ölüme gidiyor! Bende iyilik namına ne varsa, hepsi de benim için bir felaket kaynağı oldu. En büyük makama yükselişim de aynı şekilde en müthiş bir şekilde felaket uçurumlarına sürüklenmem imiş. Hâlbuki ben de başkaları gibi ahlaksız olsaydım, onlar gibi mutlu olurum"(s. 52).

Zadig başına gelen felaketler sonunda artık isyan edecek duruma gelir. Ne kadar iyi olmaya çalışsa da her şey onun istediğinin tersine gelişmektedir. Mutlu olmayı haketmeyecek ne yaptığını sorgular. En büyük makama yükselip sonra uçuruma sürüklenmesi karşısında ne diyeceğini bilemez. Sonunda başına gelenlerin Tanrının iradesiyle gerçekleşen olaylar olduğunu ve bir imtihan geçirdiğini aklına getiremez, tam tersine ahlaksız birisi olduğunda mutlu olacağını düşünür. Zadig'in erdem dediği şikayet ettiği şey nedir? Aslında "Erdem kelimesine verilmiş olan çeşitli anlamlar, hümanist ve otoriter ahlâklar arasındaki farkı çok iyi bir şekilde göstermektedir. Aristoteles, erdem kelimesini kusursuzluk-insana özgü imkânların gerçekleşmesini sağlayan etkinlikteki kusursuzluk-anlamında kullanmaktadır. Paracelsus ise erdem'i her şeyin bireysel niteliği ile-yani özelliği ile eş-anlamli olarak kullanmıştır. Bir taşın, bir çiçeğin her birinin kendine özgü bir erdemi, kendi niteliklerinin bir bileşimi vardır. İnsanın erdemi de, aynı şekilde, insan türüne özgü olan bazı belirgin niteliklerin toplamıdır; tek bir insanın erdemi kendi bireysel tekliği, yani biricikliğidir. İnsan kendi erdeminin, geliştirdiği zaman erdemli bir kişi olur"(Fromm 1993: 24). Voltaire'in kahramanı Zadig herşeyin iyisini, doğrusunu düşünüp yapmış olsa bile erdemli olmanın yani diğerlerinden farklı bireysel özelliklerinin ve yeteneklerinin bir önem arzetmediğini düşünür. Ama bu doğru değildir. Erdemli olmak çoğu kere ahlaklı ve iyi karakter sahibi olmakla eşdeğerdir. "Dinî veya felsefî her gerçek ahlakın amacı, iyi huylu ya da erdemli bireyler ve hatta Farabi'nin tabiriyle erdemli toplum ve mümkünse onun da ötesinde erdemli dünya oluşturmaktır" (Yaran 2010: 151). Sonuçta aklı onu ikna eder. Çünkü ona göre akıl, insana genel ahlak ilkelerine olduğu gibi Tanrı'nın varlığına da inanma iradesi verir.

SONUÇ

Aydınlanma çağının en dikkat çeken simgelerinden birisi olan Voltaire, yaşamı boyunca özgür olma ve eşitlik bilinci üzerine savaş verdi. Ona göre insan mutlaka özgür olmalıydı. Hıristiyanlığa ve kilisenin dayatmalarına bu yüzden karşı çıkıyordu. Bunları özgür düşünmesini engelleyen faktörler olarak görüyordu. Voltaire bireysel akıl, özgürlüğü, eşitlik, adalet ve hoşgörü gibi evrensel değerleri daima ön planda tutuyordu. *Zadig*'te bu düşüncelerini masal anlatısı içinde aktarmaya çalışmıştır. *Zadig* olağanüstü bir anlatma yeteneği ve üslubun en güzel örneğini teşkil eden bir eserdir. Eserde Zadig adlı kahraman, hayatın uğraşları içerisinde kendi kendine birtakım filozofik sorular sorar ve onların cevabını arar. Tanrının rolü nedir? Kötülük niçin vardır? Neden iyilik yapsa da hep kötülük kazanır? Kader nedir? Bu sorulara yanıt ararken birçok şeyin farkına varır. Henüz masalın başında sahip olduğu özgürlük, sınırlamalarla karşısına çıkar. Tesadüf ve kötülükler genç adamın peşini hiç bırakmaz ve hayatın akışı içinde farklı şekiller alırlar. Orcan Sémire'yi kaçıtır. Arimaze ona karşı komplo kurar. Arbogad bir hayduttur. Sonuçta İtobad yalan söyler. Zadig bizzat kendi kaderini düşünür. Öyle ki, mutlu olmayı düşünürken karşılaştığı kötülükler onun bu inancını sarsmış, masumiyetini kaybettirecek boyutlara ulaşmıştır. Arkadaşlık, dostluk, sadakat, erdem ve aşk gibi kavramlar onun hayatının dönüm noktaları olmuştur. Mutluluk arayışı sırasında sürekli sınamalardan geçmiş ve kader kavramını anlamakta zorlanmıştır. Ancak bir melek yardımıyla aklını karıştıran sorularına cevap bulur. Netice olarak, hem Tanrıyı hem de onun insana bahşettiği aklı keşfeder. Böyle olunca da zaten mutluluk kendiliğinden gelir.

SUMMARY

In the work called *Zadig* by Voltaire, social structures, customs, traditions and the Age of Enlightenment are satirized harshly. While the hero, *Zadig* talks about some odd attitudes and behaviours of the girls with whom he wants to get married using a humorous and an ironic style, he actually tries to draw attention to the degeneration coming out in French society in the Age of Enlightenment. Voltaire didn't refrain from interrogating the church, the Christianity and all the

institutions of his time. He kept on his efforts mobilising the other potentials. We can easily say that he also tried to make his thoughts and expectations real benefiting from a world of opportunities which were presented to him by the world of fairy tales. Apart from it, the humour which was frequently used in narration and the clarity of style didn't make the message, which was aimed to send to the people, different. We can easily see the source of the messages that Voltaire wants to send to the readers in the Philosophy of Enlightenment of the 18th century and its results.

In this work, the complicated life story of Zadig was sent to the readers using a tale-like and philosophic narration. Zadig who always spent his time with wise people and took the same education as Chaldean Catholics did, got so wise as to be well-known at his time. Voltaire takes Zadig to the mystic atmosphere of Mesopotamia which consists of a magnificent history in order to make him experience some adventures. He loves a young lady called Semira. Some strangers try to abduct his darling. But he keeps on struggling against these kind of mean people and in the end, he succeeds in saving her. After some time, however, the first one who hits him is his darling for whom he has even taken the risk of losing his life, because Semira leaves Zadig. The events that he has experienced and the things to which he has tended shouldn't be thought as narration of a tale. Because, it is quite clear that each work about which there has been a comment in this story, resembles to the works with which the writer dealt in his real life. As a philosopher of nature, Voltaire was a man who closely followed the Philosophy of Newton. His aim was to try to send the philosophy and the physics of English to French people. To him, the viewpoint of the philosophy of nature combines with the ethic and the religious one. Voltaire who was able to develop himself with the light of such thought, tries to show the reflection of this point making use of his hero, Zadig. Zadig, who is made unhappy by other people, penetrates into the world of the animals and the plants and begins to observe their features. After a short time, he tries to spend some time among good friends devoting himself to philosophy.

In this work, Voltaire talked about anything and anyone that he had struggled against all his life. He tried to show the lack of foresight of the clergymen and how some superstitions and doctrines corrupted the social life. The geography where the events took place and the man's religious mentality were quite interesting. The Chaldean Catholics who contributed to the development of the Christianity in Mesopotamia, and about whom some interpretations were made, are the best example for this situation.

When Zadig arrives to Babylon, he is considered worthy by the King to the prize of the most virtuous behaviour in a contest in which he has taken part. In his virtuous behaviour that is appreciated, there is a message of being benevolent in spite of any wicked treatment and never letting you have hatred feelings and animosity in your heart. Zadig who gets the prize of virtue thinks that he has become happy in the end but he, unfortunately, is mistaken again. Drawing the King's attention thanks to his intelligence, Zadig makes everyone feel the sacred authority of the constitution during his time of prime ministry. When there is a necessity for him to express his opinions, he absolutely consults the constitution and he doesn't try to make the other ones accept his own opinions.

All his life, Voltaire dealt with the matters of freedom and the awareness of equality among people. To him, the freedom was to do anything by one's own will and the ability to realize it. Both his opposition to people who adored church and supported it fanatically and the system that separated clergymen into a different social class were the two main obstacles in front of the free thought and the principle of promoting equality among people.

While Voltaire mentioned the tyrannies and the corruptions of the French government in one the printings of the Philosophy Dictionary, he praised England to the skies saying these: "Please look at the point that the laws of English have reached. To give anyone all the rights he deserves of which he is deprived almost in every monarchy! And these are the very rights about

which we talk: The absolute freedom of a person with both his personality and property, to be able to address to the public with his writings, to be tried in a court by a jury which consists only of independent people in case he commits a crime, to be tried in a court according to the explicit provision of the constitution, to have the right of praying to God according to the religion people prefer. Here, these were the sayings of Voltaire which became exemplary for the manifesto of the conception of the absolute freedom and justice which he wanted to see in France. For this reason, he criticized it in a harsh way and stressed its backwardness whenever possible.

He always preferred prioritizing the mind. Because, the man would be able to become free thanks to his mind; thus, he would regulate the relationship with God and his viewpoint towards it. He again would be able to discover the presence of God thanks to his mind and the conception of morality would come to light with the term of God. The very thing that he really wanted to see was the equality of everyone in front of the constitution which was already indicated in Bible and realised in England but necessitates a revolution in order to be realized in France. To him, with the help of this way, the mind directs us safely. In the age of Enlightenment, Voltaire supported the universal values such as individual mind, freedom, equality, justice and tolerance and fought for them as the other philosophers did. Voltaire became one of the most remarkable philosophers who affected deeply the people of his time with his uncompromising perfect personality related with reality and honesty.

Day by day, Zadig shows attitudes proving the sharpness of his intelligence and goodness of his soul. He is appreciated and loved by everyone in Babylon. He always spends his time with the King and his remarkable wife, Queen Astarte. Because of being young and good-looking, the Queen is fascinated by him more and more. She begins to feel an irresistible passion for Zadig. On account of being a very jealous man, the King notices the love affair between the two after making some observations about this matter. He considers how to punish them. Then, he decides to kill the queen by way of intoxication and make Zadig die by way of bowstringing. When the Queen learns the cruel plan of the King, she immediately sends a note to Zadig and wants him to run away.

Zadig is faced with a new danger. Because of this situation, he rebels against God and says these: "What kind of hell is this life? What is the purpose of it? Hey, the virtue! Have you done something beneficial for me so far? Two women deceived me dastardly. The third one who is the most beautiful and the most innocent of all these women is waiting for her execution. All the goodness belonging to me have turned into a curse. I have risen to the highest point with an incredible speed and fallen into an abyss of hell with the same speed. However, if I had been dishonest like the others, I would have been happy like them." Zadig reaches the point when he rebels against God on account of the curses he has experienced. Although he tries hard to be an honest and a good person, nothing is realized as he has wished. He wonders whether he has done something wrong to deserve to be unhappy. He doesn't know what to say when he was faced with a very bad situation like rising to the highest point and then falling into the deepest one. Finally, he is not able to think of these are the events which have taken place on God's own will and he has been tested by God. On the contrary, he thinks that he will be happy when he becomes a dishonest man.

Although Zadig, the hero of Voltaire, believes that he has always done beneficial things being a good person and having always good feelings in his heart; as time passes by, he thinks that his being virtuous, namely his having different individual qualities and abilities than the others have no importance. It is not true, though. Being virtuous is equal with being an honest and a benevolent one. The main purpose of any real ethic, which is either religious or philosophical, is to raise benevolent and virtuous children; we can even express it giving an example of the sayings of Farabi "To be able to create a virtuous society or if it is possible, to be able to create a virtuous World." Finally, he finds the right way thanks to his mind. Because to him, the mind promotes someone to believe both in ethics and God.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, Kadir (2010). *'Ermeni, Süryani ve Keldani Kiliseleri' Yaşayan Dünya Dinleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- BANON, Patrick (2012). *Dinleri Tanımak ve Anlamak*. çev. Tuana Gülcan. İstanbul: İletişim Yay.
- EWALD, Oskar (2013). *Fransız Aydınlanma Felsefesi*. çev. Gürsel Aytaç. Ankara: Doğubatı Yay.
- FROMM, Erich (1993). *Erdem ve Mutluluk*. çev. Ayda Yörükkan. Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- KORKMAZ, Esat (2004). *Zerdüştlük Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yay.
- KÜÇÜK, Abdurrahman-TÜMER Günay vd. (2011). *Dinler Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- SAKAOĞLU, Saim (2007). *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yay.
- TANİLLİ, Server (2001). *Voltaire ve Aydınlanma*. İstanbul: Adam Yay.
- VOLTAİRE, Françoise-Marie Arouet (2014). *Zadig Bir şark Masalı*. çev. Metin Karabaşoğlu. İstanbul: Kaknüs Yay.
- YARAN, Cafer Sadık (2010). *Ahlak ve Etik*. İstanbul: Rağbet Yay.